

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2019/12/vajda-barnabas-hogyan-valtozott-az-osztrak-magyar-monarchia-kepe-a-cseh-szlovak-tortenelemtankonyvekben-es-iskolai-atlaszokban-az-elmult-otven-evben-10-03-13/>

Vajda Barnabás

Hogyan változott az Osztrák-Magyar Monarchia képe a (cseh)szlovák történelemtankönyvekben és iskolai atlaszokban az elmúlt ötven évben?¹

Jelen tanulmány tárgya az 1960-as évektől máig megjelenő csehszlovákiai/szlovákiai történelemtankönyveknek, beleértve a legaktuálisabb tankönyveknek a vizsgálata abból a szempontból, hogyan változott az Osztrák-Magyar Monarchia képe a (cseh)szlovák történelemtankönyvekben és iskolai atlaszokban az elmúlt ötven évben. Fontosnak tartom leszögezni, hogy tanulmányomban az Osztrák-Magyar Monarchia 1867–1918 közti időszakát leszűkítettem az 1914-ig tartó időszakra (az elején viszont bővítve, kissé kitérve az 1860-as évekre is), mivel a nagy háború a (cseh)szlovák történelemtankönyvekben egy teljesen különálló és külön taglalandó problémakör,² ezért azt itt nem elemzem.

Bizonyos fogalmi pontosításra szorul a „csehszlovákiai” kifejezés, amely alatt nem „csehszlovákista” szellemiségű tankönyvet értek, hanem egyfajta „csehszlovák módon” megjelenő tankönyveket, amelyeket rendszerint cseh és szlovák történészek írtak, majd több-kevesebb szakértelemmel rendelkező személyek lefordítottak magyarra. Konkrét példán szemléltetve a helyzetet: az 1968-ban kiadott tankönyvet³ Jaroslav Charvát cseh professzor írta, Odej Stojka professzor fordította le szlovákra, majd Kissling Eleonóra magyarra.

Az Osztrák-Magyar Monarchia a régebbi tankönyvekben

A régebbi csehszlovákiai történelemtankönyvekre jellemző az Osztrák-Magyar Monarchia negligálása, elhallgatása, letagadása. Az 1960-as években a „dualizmus” vagy „kiegyezés” terminusokat és a „Rakúsko-Uhorsko” (Ausztria – Magyarország) tulajdonnevet elvéve találjuk a tankönyvben.⁴ Például egy 1968-as gimnazista tankönyvben, abban a fejezetben, ahol az Osztrák-Magyar Monarchiának kellene lennie, ott „A monopolkapitalizmus fellépése” című fejezetet találjuk.⁵ Általánosságban megállapítható, hogy a kommunista korszak marxista szemléletű történelemtankönyveiben az Osztrák-Magyar Monarchiát, annak kialakulását, létezését, eseményeit stb. szinte teljes mértékben a nemzetközi munkásmozgalom eseményeivel helyettesítették: az I. és II. Internacionálé történetével, Karl Marxszal, az orosz és a német szociáldemokrácia történetével és így tovább.⁶

A mélypontot, amikor egy történelemtankönyv szakmai szempontból egészen példátlan módon mellőzött egy jelentős történelmi témát, az a csehszlovákiai gimnazista tankönyv jelentette, amely meghatározta (gyakorlatilag egyetlen akkoriban használatos tankönyvként) az 1960-as és az 1970-es évek fordulóját. Ebben az 1968-os kiadású történelemtankönyvben⁷ az Osztrák-Magyar Monarchia lényegében nincs is benne. A 345. oldaltól a 449. oldalig terjedő 104 tankönyvoldalon (némi túlzással) az Osztrák-Magyar

Vajda Barnabás: Hogyan változott az Osztrák-Magyar Monarchia képe a (cseh)szlovák történelemtankönyvekben és iskolai atlaszokban az elmúlt ötven évben?

Monarchiát meg sem említik. Hogy ne legyünk igazságtalanok, meg kell említeni, hogy Itália egyesítése során szóba kerül háromszor „Ausztia”,⁸ a német egység kapcsán egyszer szintén említik Ausztriát,⁹ majd egyszer a „Habsburg Monarchiát”.¹⁰ A „Nemzetközi viszonyok a 19-20. század fordulóján” c. fejezetben még felbukkan háromszor „Ausztia-Magyarország”¹¹ – és ezzel vége is a tankönyv Osztrák-Magyar Monarchiára vonatkozó explicit hivatkozásainak.

Ez a pár (lényegében elhanyagolható) említés nem változtat azon a tényen, hogy ebben az 1968-as tankönyvben az Osztrák-Magyar Monarchia sem verbálisan nem létezik, sem érdemben nem szerepel a korabeli nagyhatalmak között. Ez a tankönyv egyszerűen kihagyta, mellőzte az Osztrák-Magyar Monarchiát, annak megalakulását, létét, szerepét, külső-belső viszonyait, nemzetközi kapcsolatait stb. a XIX. század történeti eseményeiből. Mindez azt jelenti, hogy ez a nagyon vaskos tankönyv (amely elképesztő módon 606 oldalból áll!) képes volt taglalni a keleti kérdést, az európai nemzetközi kapcsolatokat, a Balkán eseményeit stb. úgy, hogy érdemben nem említette, és egyáltalán nem taglalta az Osztrák-Magyar Monarchiát. A tankönyvszerzők szerint tehát a korabeli nemzetközi viszonyoknak része volt Oroszország, része volt Törökország, része volt Anglia és Franciaország (mindegyikről bőségesen, külön nekik szánt fejezetekben olvashatunk) – csak az Osztrák-Magyar Monarchia nem.

Az Osztrák-Magyar Monarchia a régebbi történelmi atlaszokban

Ami a régebbi csehszlovák iskolai történelmi atlaszokat illeti: Ezekben rendszerint az „Ausztia” (szlov. „Rakúsko”)¹² felirattal találkozunk; esetenként a „Rakúsko-Uhorsko”-val is, ami azonban nagyon apró betűkkel van.¹³ Létezik példa arra, hogy a régebbi atlaszokban is volt Osztrák-Magyar Monarchia a térképen,¹⁴ illetve akad olyan újabb iskolai térkép, amiben nincs jelezve.¹⁵ Ez utóbbi helyről (1999) elmaradt az „Uhorsko” mint fogalom; szerepel viszont benne a „Habsburská monarchia”, és szerepel nagyon hangsúlyosan a „Slovensko”¹⁶.

Az Osztrák-Magyar Monarchiára vonatkozó 1989 előtti iskolai geográfiai ábrázolásokról összegzően azt mondhatjuk, hogy a régebbi csehszlovákiai iskolai történelmi atlaszokban ritkán, de azért megtalálhatók: Ausztia-Magyarország, Ausztia történelmi tartományai (Itáliában, a Balkánon és Galícia), Horvát-Szlavónország, Bosznia, Dalmácia stb. Az 1993 előtti csehszlovák idők tankönyveiben viszont nem létezett az, ami 1989 után nagy hangsúlyt kapott: Szlovákia – mint az Osztrák-Magyar Monarchia idejében kvázi létező, s onnan vizuálisan kihaló, kiragadott földrajzi tér.

Egészen a 2000-es évekig a szlovákiai történelemtankönyvekben és iskolai atlaszokban a tanulók csak ritkán szembesültek az Osztrák-Magyar Monarchia geográfiai dimenziójával; ez érvényes volt mind a szlovák, mind a magyar anyanyelvű tanulókra. Időnként látható volt egyes iskolai atlaszokban a történelmi Magyarország, de csak azért, hogy ábrázolható legyen a magyarokkal való szembenállás. Amiképpen sokszor hiányzik a csehszlovákiai tankönyvekből az Osztrák-Magyar Monarchia ténye, akképpen találunk e tankönyvekben vagy „magyarok nélküli világot”,¹⁷ vagy azt, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi részét speciális módon jelenítették meg. Ez azt jelenti, hogy gyakran a „Slovensko” és az „Uhorsko” úgy bukkan fel, mint parallel (egy időben létező) entitások.¹⁸ Sőt egy-egy helyen a „Slovensko” és a „Mađarsko” bukkan fel mint két parallel entitás 1918 előtt.¹⁹

Vajda Barnabás: Hogyan változott az Osztrák-Magyar Monarchia képe a (cseh)szlovák történelemtankönyvekben és iskolai atlaszokban az elmúlt ötven évben?

Egy didaktikai és fundamentális szemléletmódbeli különbség viszont máig megmaradt: a tankönyvek és iskolai történelmi atlaszok prezentációs módjának köszönhető, hogy amíg a magyarországi tanulók általában a volt Osztrák-Magyar Monarchia teljes(ebb) geográfiai térségével szembesülnek, addig a szlovákiai tanulók egy leszűkített, a mai államhatárok közti Szlovákiára koncentrált földrajzi térrel szoktak találkozni. Meg kell mondani, hogy a helyzet a jelenben sokat oldódott. A legújabb szlovákiai történelemtankönyvben arányosan megoszlik az Osztrák-Magyar Monarchia és a mai Szlovákia földrajzi ábrázolása: mindkettőből 3-3 darab van az Osztrák-Magyar Monarchiáról szóló fejezetben.²⁰

Az Osztrák-Magyar Monarchia az újabb tankönyvben

Kutatásom és tanulmányom legfőbb megállapítása az, hogy 1989, és különösen Szlovákiának Csehországtól való 1993-as önállósodása óta a kiegyezés, az Osztrák-Magyar Monarchia, a dualizmus (és az első világháború is) a leggazdagabb, azaz a legnagyobb terjedelemben és a leggondosabb aprólékossággal taglalt témák közé került a szlovákiai történelemtankönyvekben.

Ennek a ténynek két okát tudom megjelölni. Egyfelől az Osztrák-Magyar Monarchia tematikailag nagyon alkalmas arra, hogy oktatási anyagként funkcionáljon: erősen kimutathatók rajta a nemzeti jellegű törekvések (érdekes módon az egykori monarchia összes nemzetének tankönyveire igaz ez az állítás), miközben kiválóan bemutatható az egyetemes civilizációs fejlődés, a modernizáció is. Másfelől a téma abban a tekintetben is alkalmas, hogy forrásgazdagsága által (írott, hivatalos, irodalmi, tárgyi stb. források) viszonylag könnyen didaktizálni lehet, vagyis viszonylag könnyen át lehet alakítani a történeti eseményeket iskolai tananyaggá.

Jelen pillanatban a legújabb gimnáziumi történelemtankönyv, amelyeket Szlovákia iskoláiban kézbe vehetnek a tanulók, és amely gazdagon foglalkozik az Osztrák-Magyar Monarchia témájával, az Anna Bocková, Ľuboš Kačírek, Daniela Kodajová, Mária Tonková szerzőnőgyes által írt, második gimnazistáknak szánt tankönyv,²¹ amely eredetileg szlovák nyelven készült, majd hamarosan lefordították magyarra a magyar tannyelvű gimnáziumok számára.

Az említett tankönyvet a gimnáziumok 2. osztálya, azaz a 16–17 évesek számára írták. A tankönyv 223 oldalból áll, s benne összesen 6 fejezet található, mégpedig a napóleoni háborúktól kezdődően az első világháború kirobbanásáig, 1914-ig. A tankönyv 6. fejezete teljes egészében az Osztrák-Magyar Monarchiának van szentelve. A fejezet címe: „Slováci v Rakúsko-Uhorsku, Čas zmarených nádejí”, azaz „Szlovákok Ausztrai-Magyarországon” (155-221. oldal), ami azt jelenti, hogy a teljes 2. osztályos tankönyvben az erre témára szánt 66 oldal (tankönyvoldalban kifejezve) a tankönyv mintegy 30%-át teszi ki.

Az alábbi lista a tankönyv 6. fejezetének alcímeit sorolja fel, sorrendben, a teljesség igényével, az eredeti szlovák címeket magyarra fordítva:

- „Situácia v Uhorsku”: A magyarországi helyzet;
- „Postavenie Slovákov”: A szlovákság helyzete;
- „Vyrovnáie alebo väčší útlak?” : Kiegyezés vagy még nagyobb elnyomás?;
- „Prusko-rakúska vojna”: Porosz-osztrák háború;
- „Rakúsko-uhorské vyrovnánie”: A kiegyezés (két tankönyvoldalon [163-165.], ezen belül az elveszített porosz-osztrák háború, Beust és Deák szerepe, az 1867. július 28-i XII. törvénycikk, Ferenc József koronázása stb.);
- „Slovenské hnutie si hľadá cestu”: A szlovákság útkeresése;

Vajda Barnabás: Hogyan változott az Osztrák-Magyar Monarchia képe a (cseh)szlovák történelemtankönyvekben és iskolai atlaszokban az elmúlt ötven évben?

- „Spolkový život”: Egyesületi élet (benne kiemelten a Matica slovenská);
- „Maďarizácia: prekážka spolužitia národov Rakúsko-Uhorska”: A magyarosítás mint az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetei együttélésének az akadálya;
- „Maďarčina na verejných priestranstvách”: A szlovák nyelv helyzete, jogállása a nyilvánosság tereiben;
- „Národnostné zloženie”: Az ország nemzetiségi összetétele;
- „Slovesnké politické prúdy”: A szlovák pártélet irányai;
- „Volebný zápas”: Választási küzdelem, tulajdonképpen a választásokról;
- „Mohla federalizácia zachrániť Rakúsko-Uhorskú monarchiu?»: Megmenthette volna-e az Osztrák-Magyar Monarchiát a föderalizáció?;
- „Belvedérska dielňa”: A bécsi udvar helyzete és ügyei;
- „Federalizácia monarchie”: A Monarchia föderalizációja;
- „Priemyselňovanie Slovenska”: „Szlovákia iparosítása”, beleértve a szlovák ipari tőke fejlődése;
- „Doprava”: Közlekedés;
- „Emancipácia obyvateľstva”: A lakosság emancipációja;
- „Zmeny v uhorskej a slovenskej spoločnosti”: A magyar és a szlovák társadalom változásai;
- „Politika voči národnostiam ako trvalý zdroj napätia”: A nemzetiségek elleni politika mint a tartós feszültségek oka;
- „Maďarizačná politika uhorských vlád”: „A magyar kormányok magyarosító politikája”;
- „Slováci v dualistickom Rakúsko-Uhorsku”: A szlovákok a dualista Osztrák-Magyar Monarchiában;
- „Vnútrotná a vonkajšia migrácia”: Külső és belső migráció;
- „Spolužitie národností Uhoska”: A nem magyar nemzetiségek együttélése, szövetsége;
- „Slováci v Amerike”: Szlovákok Amerikában, tulajdonképpen a szlovákság szociális helyzete;
- „Slovenská veda a kultúra”: A szlovák tudomány és kultúra;
- „Mestá ako výkladné skrine modernizácie”: Városfejlődés.

Úgy vélem, hogy e tankönyv narrációja (ha úgy tetszik: rejtett ágendája) szépen kibomlik az alcímekből, különösebb magyarázat nélkül is. Mindazonáltal szeretném felhívni a figyelmet pár kevésbé nyilvánvaló jelenségre vagy tendenciára, amelyek ebben a tankönyvben e téma kapcsán manifesztálódnak, de amelyek akár a magyar–szlovák történelemtankönyvekben tapasztalható „kettős látás” érdekes és általánosabb szimptomáiként is felfoghatók.

1. A kommunista korszak ideológiai alapú deformációi után az 1990-es évek óta az Osztrák-Magyar Monarchia témája többé-kevésbé visszatért a normalitásba. A Monarchia immár úgy jelenik meg a gimnazista tanulók előtt, mint egy gazdag (más taglalt történelmi korokkal összehasonlítva nagyon gazdag) eseménytörténet, amely alapvetően fejlődés- és szlovákcentrikus. A szerzők kritikával szemlélik az Osztrák-Magyar Monarchiát, amennyiben tankönyvükben hangsúlyozzák a Monarchia belső konfliktusait, köztük a folyamatosan konfliktusokat generáló gazdasági torzsalkodást, a magyar vezényleti nyelv követelését, a korabeli választások korrupcióját stb.

Vajda Barnabás: Hogyan változott az Osztrák-Magyar Monarchia képe a (cseh)szlovák történelemtankönyvekben és iskolai atlaszokban az elmúlt ötven évben?

2. A kiegyezésről és az Osztrák-Magyar Monarchiáról szóló jelenlegi szlovák történelemtankönyv átfogó narratívája hasonló a magyarországi tankönyvéhez. Ez azt jelenti, hogy tartalmilag szerepelnek benne: az Osztrák-Magyar Monarchia létrejöttének nemzetközi körülményei; maga a dualista rendszer; a kiegyezésben és a kettős állam életében kiemelt szereppel bíró személyiségek: Ferenc József, Erzsébet királyné (Sissi), Andrássy Gyula, Deák Ferenc, Tisza Kálmán stb. (a szlovák szövegben: František Deák, Július Andráši, Koloman Tisa névalakban); a korszak intenzív civilizációs fejlődése: iparosodás, automobil, vasút, egyesületek stb.
3. A magyarországi tankönyvekhez képest jelentősebb eltéréseket egyes, a szlovák nemzeti fejlődés szempontjából kiemelt résztémákban tapasztalunk, és talán nem túlzás azt állítani, hogy a vizsgált tankönyv több ponton magyarelles élel van megtűzdelve. Ilyenek a korabeli szlovák tannyelvű iskolák sorsa; a szlovák diákok zaklatása;²² a csernovai események; a Szlovák Memorandum; az Apponyi-féle magyarosítási tendenciák stb. Egy-egy téma egyfajta tartalmi és kontextuális bináris oppozíciónak fogható fel a magyarországi tankönyvekhez képest. Ez azt jelenti, hogy például az, ami gyakorlatilag minden magyarországi tankönyvben az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetiségeinek gazdagsága, az a szlovákiai tankönyvekben az Amerika induló tartós és nagyarányú kivándorlás, mint a gazdag nemzetiségi lét szomorú ellenpéldája. Vagy ami a magyarországi tankönyvekben vizuálisan a századfordulós Magyarország vármegyei felosztása, az a szlovákiai tankönyvekben Szlovákia mai területe, más szavakkal a mai Szlovákia földrajzi-vizuális kihatása Nagy-Magyarországból a Monarchia idején.
4. Mindezek mellett a legújabb szlovákiai gimnazista történelemtankönyvben a dualizmus kapcsán egy érdekes kettéválást tapasztalunk, mégpedig egyfelől az Osztrák-Magyar Monarchia mint korabeli *nagyhatalom és nemzetközi aktor* képe között, másfelől az Osztrák-Magyar Monarchia *mint a szlovák nemzet hazájának* képe között. Kicsit konkrétan: a tankönyvekben a világtörténelmet taglaló fejezetekben hajlamosak a szerzők egy fejlett ország képét mutatni, míg viszont a szlovák nemzeti történelmet taglaló részekben a dualista korszak elnyomó rendszerének a képe a domináns.

Nagyon röviden: a Monarchia mint egy modernizálódó, de mostoha haza képe jelenik meg a szlovákiai tanulók előtt a mai történelemtankönyvekben. (És gyanítom, hogy a szlovák irodalomtankönyvekben is.) Ez a metaforikus „mostoha” nem az én önkényes értelmezésem, hiszen a fentebb elemzett tankönyvben explicit módon is megjelenik, egyebek mellett az alábbi idézetben: „A szlovák közvélemény, tehát azok, akik aktívan bekapcsolódtak a nemzeti mozgalomba, elfogadták Ausztria–Magyarországot saját szülőföldjüknek, és [a történelmi] Magyarországot a saját hazájuknak, amelyre anyaként tekintettek, noha az mostohán bánt velük. Ugyanakkor a szlovákok jogot formáltak arra is, hogy elismerjék őket, hogy a közös hazában a szlovákokat elfogadják mint egyenrangú nemzetet.”²³

Összegzésként elmondható, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia percepciója sokat változott 1989 után. Örök kérdés, hogy a tankönyvek, azaz tulajdonképpen a konkrét tankönyvszerzők (és a mögöttük meghúzódó állam mint megrendelő) narratív ágendája vagy eszmei célja milyen mértékben és módszertanilag miként érvényesült a tényleges iskolai gyakorlatban. Empirikus kutatások híján erről alig tudunk valamit. Az tény, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia történelemtankönyves képe jóval gazdagabb és hitelesebb ma, mint korábban volt.

Vajda Barnabás: Hogyan változott az Osztrák-Magyar Monarchia képe a (cseh)szlovák történelemtankönyvekben és iskolai atlaszokban az elmúlt ötven évben?

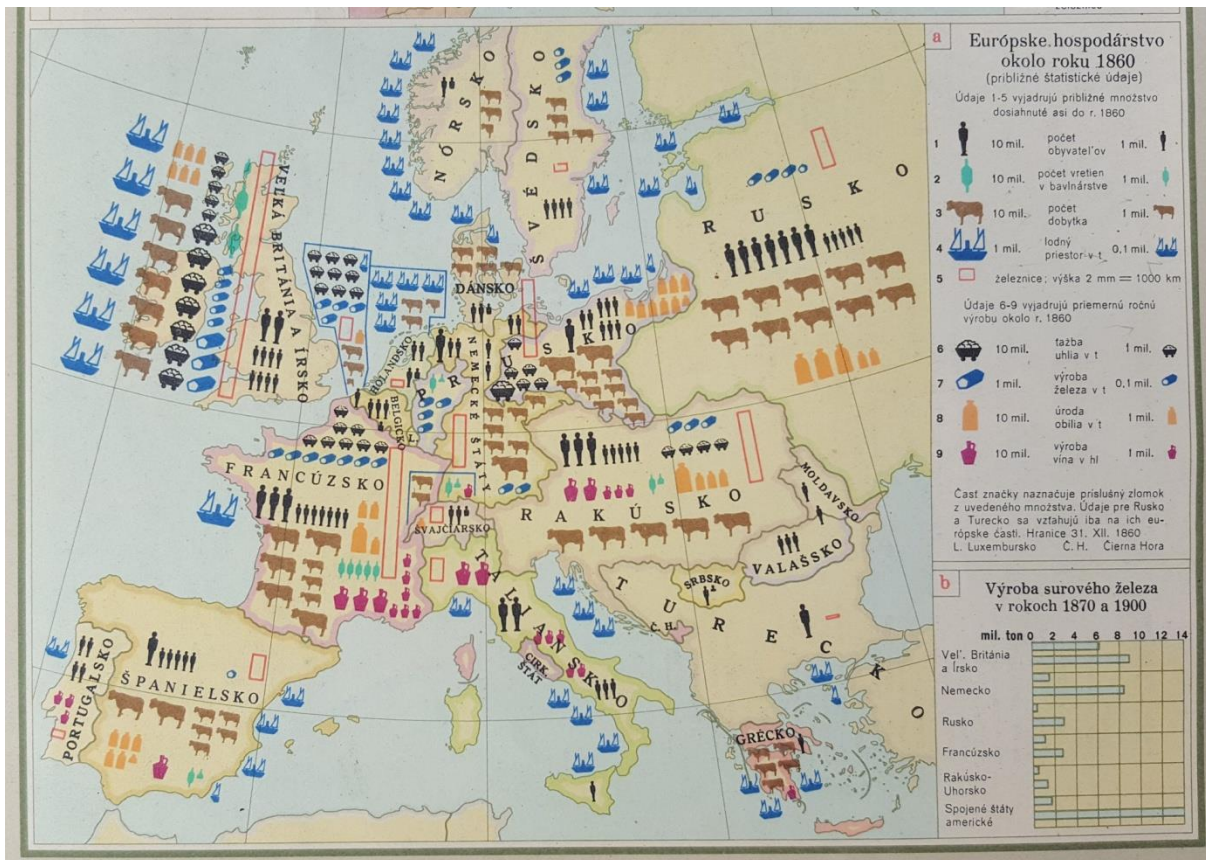
A VIZSGÁLT TÖRTÉNELEMTANKÖNYVEK ÉS ISKOLAI TÖRTÉNELMI ATLASZOK JEGYZÉKE (a kiadás dátuma szerinti időrendben)

- VOKÁLEK, Vladimír a kol. (1965): *Školský atlas svetových dejín*. Ústředná správa geodézie a kartografie, Praha.
- CHARVÁT, Jaroslav (1968): *Világtörténelem. Az általános középiskolák I. és II. s a középfokú szakiskolák I. osztálya számára*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava.
- CHARVÁT, Jaroslav (1978): *Svetové dejiny II*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava.
- KOVÁČ, Dušan a kol. (1994 körül): *Történelem (3). Szlovákia az újkor küszöbén*. Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava, é.n.
- VAŠEK, Jaroslav a kol. (1996/1997): *Atlas svetových dejín: 2. diel stredovek – novovek*. Vojenský kartografický ústav, Harmanec.
- MANDELOVÁ, Helena a kol. (1998/1999): *Novovek II. Dejepisné atlasy pre základné školy a osemročné gymnáziá*. Vojenský kartografický ústav, Harmanec.
- KOVÁČ, Dušan a kol. (1994): *Történelmi olvasókönyv (3)*. Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava.
- SIMON Attila – KOVÁCS László (2000): *A magyar nép története. 1711-től 1918-ig*. Lilium Aurum, Dunaszerdahely.
- BÁRKAINÉ NEMÉNYI Márta és tsai. (2002): *Történelmi atlasz*. Cartographia Kft., Budapest.
- BEDEKOVICHNÉ SZABÓ Andrea és tsai. (2004): *Képes történelmi atlasz*. Cartographia Kft., Budapest.
- KRATOCHVÍL, Viliam – MLYNARČIKOVÁ, Hana (2007): *Maturita po novom*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava.
- SIMON Attila – ELEK József – KOVÁCS László (2007): *Történelem a gimnázium 2. osztálya számára*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava.
- BEDEKOVICHNÉ SZABÓ Andrea és tsai. (2008): *Képes történelmi atlasz*. Cartographia Tankönyvkiadó Kft., Budapest.
- BOCKOVÁ, Anna – KAČÍREK, Ľuboš – KODAJOVÁ, Daniela – TONKOVÁ, Mária (2013): *Dejepis. Pre 2. ročník gymnázií a stredných škôl*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava.

Vajda Barnabás: Hogyan változott az Osztrák-Magyar Monarchia képe a (cseh)szlovák történelemtankönyvekben és iskolai atlaszokban az elmúlt ötven évben?

A KÉPEK JEGYZÉKE, FELIRATA ÉS RÖVID MAGYARÁZATA

1. kép

In: VOKÁLEK, Vladimír a kol. (1965): *Školský atlas svetových dejín*. Ústredná správa geodézie a kartografie, Praha, 30.

„Az Európa gazdaságát 1860 körül” ábrázoló térképen csak a „Rakúsko” (Ausztria) felirat található. A jobb alsó sarokban látható kis grafikonon, amely „Az 1870 és 1900 közti európai nyersvasgyártás” adatait tartalmazza, nagyon apró betűvel jelenik meg az Osztrák-Magyar Monarchia („Rakúsko-Uhorsko”).

Vajda Barnabás: Hogyan változott az Osztrák-Magyar Monarchia képe a (cseh)szlovák történelemtankönyvekben és iskolai atlaszokban az elmúlt ötven évben?

2. kép

In: MANDELOVÁ, Helena a kol. (1998/1999): *Novovek II. Dejepisné atlasy pre základné školy a osemročné gymnáziá*. Vojenský kartografický ústav, Harmanec, 37-38.

Ezen „Az 1914 előtti európai államok”-at ábrázoló térképen olvasható az Osztrák-Magyar Császárság felirat („Rakusko-Uhorské Cisárstvo”).

Vajda Barnabás: Hogyan változott az Osztrák-Magyar Monarchia képe a (cseh)szlovák történelemtankönyvekben és iskolai atlaszokban az elmúlt ötven évben?

3. kép

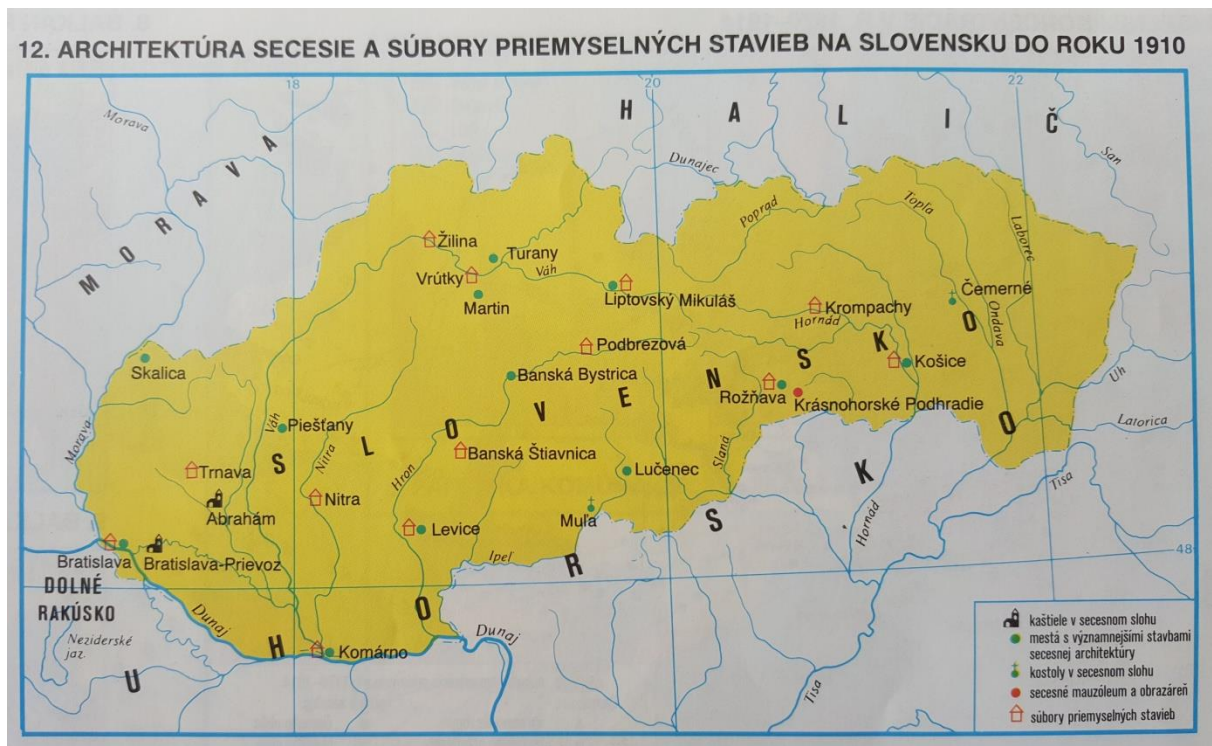

In: MANDELOVÁ, Helena a kol. (1998/1999): *Novovek II. Dejepisné atlasy pre základné školy a osemročnú gymnáziá*. Vojenský kartografický ústav, Harmanec, 41.

Ez az „Itália Poroszországgal vívott háborúi, és az Osztrák-Magyar Monarchia megalakulása 1867-ben” című térkép azon ritka szlovákiai iskolai atlaszbeli ábrázolás egyike, ahol a szlovákiai tanulók a történelmi Magyarországot („Uhorsko”) annak egészében, teljességében láthatják zöld színnel elkülönítve a Monarchián belül. A térkép azért is ritkaság, mert nincs belerajzolva és -írva Szlovákia mai területe.

Vajda Barnabás: Hogyan változott az Osztrák-Magyar Monarchia képe a (cseh)szlovák történelemtankönyvekben és iskolai atlaszokban az elmúlt ötven évben?

4. kép

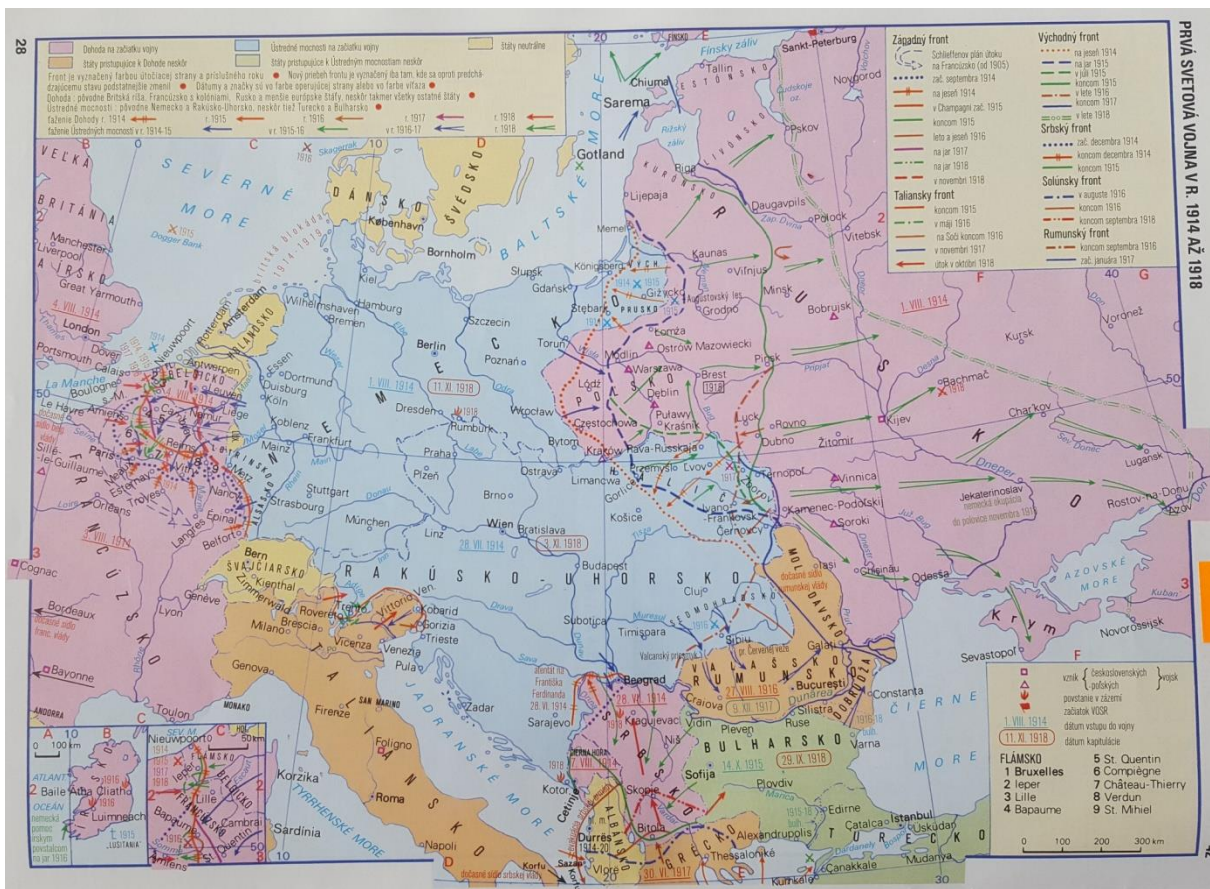

In: MANDELOVÁ, Helena a kol. (1998/1999): *Novovek II. Dejepisné atlasy pre základné školy a osemročné gymnáziá*. Vojenský kartografický ústav, Harmanec, 41.

Ez a „Jelentős események helyszínei Szlovákiában a dualizmus korszakában az 1910-es évekig” című szlovákiai történelmi atlaszrészlet az egyik legjellegzetesebb eljárás, amit a szlovákiai iskolai tankönyvek és térképek alkalmaznak. Rajta a „Slovensko” felirat jól elkülönül az „Uhorsko”-tól, vagyis a térkép szerzői vizuálisan és a feliratok által is elkülönítik egymástól a Monarchia idejében Szlovákia és a történelmi Magyarország geográfiai területét, mintha e két entitás egymással párhuzamosan, egymás mellett létezett volna már 1918 előtt is.

Vajda Barnabás: Hogyan változott az Osztrák-Magyar Monarchia képe a (cseh)szlovák történelemtankönyvekben és iskolai atlaszokban az elmúlt ötven évben?

5. kép

In: VAŠEK, Jaroslav a kol. (1996/1997): *Atlas světových dějin: 2. díl středověk – novověk*. Vojský kartografický ústav, Harmanec, 28.

Ez „Az első világháború 1914–1918” című atlaszrészlet azért érdekes megoldás, mivel egyfelől láthatóan rá van írva az Osztrák-Magyar Monarchia neve, viszont másfelől a nagy kék középső részen (amely nyilvánvalóan a központi hatalmak egységé tartozására utal) nem látszik, nem különül el, mintegy elrejtődik a Monarchia magyarországi része.

IRODALOM

- DÁRDAI Ágnes (2006): Magyar és német nyelvű történelem tankönyvek kvantitatív tankönyvanalízise. *Iskolakultúra*, 16. évf. 2. sz. 26-32.
- DÁRDAI Ágnes (2006): *Történelmi megismerés – történelmi gondolkodás I. és II. köt.* A történelemtanári továbbképzés kiskönyvtára XLI. ELTE BTK – Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata, Budapest.
- DÁRDAI Ágnes (2002): *A tankönyvkutatás alapjai*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- KAPOSÍ József – SZABÓ Márta – SZÁRAY Miklós (2004): *Feladatgyűjtemény az új történelem érettségéhez. 12. évfolyam*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Vajda Barnabás: Hogyan változott az Osztrák-Magyar Monarchia képe a (cseh)szlovák történelemtankönyvekben és iskolai atlaszokban az elmúlt ötven évben?

- KATONA András – SALLAI József (2002): *A történelem tanítása*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- KOJANITZ László (2004): Lehet-e statisztikai eszközökkel mérni a tankönyvek minőségét? *Iskolakultúra*, 14. évf. 9. sz. 38-56.
- KOLLAI István (ed.), 2008: *Rozštiepená minulosť. Kapitoly z histórie Slovákov a Maďarov*. Nadácia Terra Cognita, Budapest.
- OTČENÁŠVÁ, Slávka (2015): The Image of Slovaks and the Others in Czechoslovak and Slovak History Textbooks Published from 1918 to 2002. "Jánošík & Co" *Die Slowakei in Selbst- und Fremdwahrnehmung*. eds. KASTEN, Tilman. Münster-New York, Waxmann, 105-126.
- ZAHORÁN Csaba – KOLLAI István – OTČENÁŠVÁ, Slávka (2011): *Neznámy sused. Dvadsať rokov Maďarska (1990-2010)*. Nadácia Terra Cognita – Vydavateľstvo Talentum, Budapest – Bratislava.
- VAJDA Barnabás (2016): On the global–national–regional–local layers of the Slovak secondary school history schoolbooks. *Yearbook 2016 of The International Society of History Didactics*. Schwabach, Wochenschau Verlag, 139-152.
- VAJDA Barnabás (2016): A szlovákiai középiskolai tankönyvek magyarságképe. In: *A külföldi tankönyvek magyarságképe*. Szerk. Csík Tibor. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 139-153.
- VAJDA Barnabás (2015): A szlovákiai helyzet. Hogyan látatják az első világháborút a Magyarországgal szomszédos országok történelemtankönyvei? In: *Az első világháború a szomszédos országok és hazánk történelemtankönyveiben*. Szerk. PEREGI Tamás. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 96–13.
- VAJDA Barnabás (2011): Analysis of some Slovakian History Textbooks. *Yearbook of the International Society of History Didactics*. Schwabach, Wochenschau Verlag, 147-158.

JEGYZETEK

¹ Az írás „A kiegyezés és a dualista korszak emlékezete Közép-Európában” c. nemzetközi konferencián (ELTE BTK, Budapest, 2017. okt. 10-11.) elhangzott előadás szerkesztett változata.

² VAJDA, Barnabás (2015): A szlovákiai helyzet. Hogyan látatják az első világháborút a Magyarországgal szomszédos országok történelemtankönyvei? In: *Az első világháború a szomszédos országok és hazánk történelemtankönyveiben*. Szerk. PEREGI Tamás. Budapest, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 96–113.

³ CHARVÁT, Jaroslav (1968): *Világtörténelem. Az általános középiskolák I. és II., valamint a középfokú szakiskolák I. osztálya számára*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava.

⁴ CHARVÁT, Jaroslav (1978): *Svetové dejiny II. Slovenské pedagogické nakladateľstvo*, Bratislava, 163.

⁵ CHARVÁT (1968) 605.

⁶ Uo.

⁷ CHARVÁT (1968) 390-449.

⁸ CHARVÁT (1968) 404-405.

⁹ CHARVÁT (1968) 407.

¹⁰ Uo.

¹¹ CHARVÁT (1968) 446-449.

¹² VOKÁLEK, Vladimír a kol. (1965): *Školský atlas svetových dejín*. Ústředná správa geodézie a kartografie, Praha, 30, alsó térkép.

¹³ Uo.

¹⁴ VOKÁLEK (1965) 32.

¹⁵ MANDELOVÁ, Helena a kol. (1998/1999): *Novovek II. Dejepisné atlasy pre základné školy a osemročné gymnáziá*. Vojenský kartografický ústav, Harmanec, 12-13.

¹⁶ Uo.

¹⁷ MANDELOVÁ (1998/1999) 12-13., 27.

Vajda Barnabás: Hogyan változott az Osztrák-Magyar Monarchia képe a (cseh)szlovák történelemtankönyvekben és iskolai atlaszokban az elmúlt ötven évben?

¹⁸ MANDELOVÁ (1998/1999) 27. [2x], 39. [2x], 43. [1x].

¹⁹ MANDELOVÁ (1998/1999) 42. [1x].

²⁰ BOCKOVÁ, Anna – KAČÍREK, Ľuboš – KODAJOVÁ, Daniela – TONKOVÁ, Mária (2013): *Dejepis. Pre 2. ročník gymnázií a stredných škôl*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, 162., 169., 188., 156., 178., 193.

²¹ *Dejepis. Pre 2. ročník gymnázií a stredných škôl*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, 2013.

²² KOVÁČ, Dušan a kol. (1994): *Történelmi olvasókönyv (3)*. Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava, 74-75.

²³ BOCKOVÁ – KAČÍREK – KODAJOVÁ – TONKOVÁ (2013) 203. („Slovenská spoločnosť, teda tí, ktorí sa aktívne zapojili do národného hnutia, uznávali Rakúsko-Uhorsko za svoju otcinu a Uhorsko za svoju vlasť, zosobnenú do obrazu matky, hoci sa k nim správala macošsky. Nárokovali si však aj vlastné uznanie, teda uznanie Slovákov ako rovnocenného národa v spoločnej vlasti.”)